

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

בין תפילת האדם והעם –

פתיחתו הכפולה של ספר תהלים ומקומו בתנ"ך

דוד סבתו, sabatoster@gmail.com

[א] אֲשֶׁרִי הָאִישׁ: תהלים א' כמבוא לספר תהלים

אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים וּבְמוֹשֵׁב לָצִים לֹא יָשָׁב:	וּבִדְרֹךְ חֲטָאִים לֹא עָמַד	[1] עִיסוּקוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק
כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חָפְצוֹ וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עָלָיו פִּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ: לֹא כֵן הָרָשָׁעִים	וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה: וְעָלָהוּ לֹא יָבוֹל כִּי אִם כַּמֶּץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רֵיחַ:	[2] אֹרֶחַ חֵייהָ שֶׁל הַצַּדִּיק וְהַרְשָׁע
עַל כֵּן לֹא יִקְמוּ רָשָׁעִים בְּמִשְׁפָּט כִּי יוֹדֵעַ ה' דְּרֹךְ צַדִּיקִים	וְחֲטָאִים בְּעֵדַת צַדִּיקִים: וְדֶרֶךְ רָשָׁעִים תֵּאבֵד:	[3] גֹּרֵל הַצַּדִּיק וְהַרְשָׁע

2. ירמיהו פרק יז

(ה) כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בֶּשֶׁר יִזְעַק וּמִן ה' יִסּוּר לְבוֹ: (ו) וְהָיָה כְּעֵרֶךְ בְּעֵרֶכָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבוֹא טוֹב וְשָׂכָן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב: (ז) בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בֵּה' וְהָיָה ה' מִבְּטָחוֹ: (ח) וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עָלָיו מָיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׁרְשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלָיו רֵעֵן וּבִשְׁנַת בָּצָרֶת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמָּישׁ מַעֲשֵׂוֹת פָּרִי: (ט) עֵקֶב הֵלֵב מִפֶּל וְאֶנֶשׁ הוּא מִי יִדְעֵנוּ: (י) אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב בְּחֹן פְּלִיּוֹת וְלִתְּתָ לְאִישׁ כְּדָרְכָיו כְּפָרִי מַעֲלָלָיו: ס

3. עבודה זרה יח, ב

דַּרְשׁ ר' שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי, מֵאֵי דְכִתְיָב: אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים וּבִדְרֹךְ חֲטָאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשֵׁב לָצִים לֹא יָשָׁב? וְכִי מֵאַחֵר שֶׁלֹּא הֵלֵךְ, הֵיכָן עָמַד? וּמֵאַחֵר שֶׁלֹּא עָמַד, הֵיכָן יָשָׁב? וּמֵאַחֵר שֶׁלֹּא יָשָׁב, הֵיכָן לָץ? [אלא] לומר לך, שֶׁאִם הֵלֵךְ - סוּפוּ לַעֲמוּד, וְאִם עָמַד - סוּפוּ לִישֹׁב, וְאִם יָשָׁב - סוּפוּ לִלְוֹץ, וְאִם לָץ - עֲלִיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: אִם חֲכָמָה חֲכָמָה לָךְ, וְלִצַּת לְבָדָךְ תִּשָּׂא.

4. ראב"ע

אֲשֶׁרִי הָאִישׁ - קְדַמוּנִינוּ ז"ל אָמְרוּ כִּי עָמַד קֶשֶׁה מִן הַלֵּךְ וַיֵּשֶׁב קֶשֶׁה מִכּוֹלָם אִם כֵּן יִהְיוּ הַלָּצִים רַעִים מִחֲטָאִים וְר' מִשֶּׁה הִכְהֵן פִּירֵשׁ לְהִיפֹךְ וְאָמַר כִּי טַעַם לֹא עָמַד אֲפִילוּ לֹא עָמַד.

5. עבודה זרה יט, א

אָמַר רַבָּא בְּתַחֲלִילָה נִקְרְאָתָא עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקַּב"ה וּלְבַסּוּף נִקְרְאָתָא עַל שְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּתוֹרַת ה' חֲפָצוֹ - וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה

6. מדרש תהלים א, ב

מִשֶּׁה נָתַן חֲמִשָּׁה חוֹמְשֵׁי תוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וְדוֹד נָתַן חֲמִשָּׁה סְפָרִים שֶׁבְּתֵהִלִּים לְיִשְׂרָאֵל.

7. מאיר וייס, דרכה של תורה במזמור 'אשרי האיש' (בתוך: מקראות ככוונתם, עמ' 113)

יֵשׁ חוֹקֵרִים הַרְוֹאִים תְּהוֹם בֵּין הַתּוֹרָה לְסִפְרֵי תֵהִלִּים, שְׁנֵי עוֹלָמוֹת מְנוּגָדִים. הֵם רוֹאִים בְּתוֹרָה דְּתִיּוֹת כְּפֹאֶה וּכְפֹאֶה, חוֹקֵת כְּהֵנִים, עֲשִׂיָּה פוֹלְחִנִית וְחִיצוֹנִית, דִּינִים וּמִצְוֹת מַגְבִּילִים וְכוּבִלִים אֶת הָאָדָם בִּיחְסוֹ לֵאלֹהִיו, וְאִילוּ בְּתֵהִלִּים – דְּתִיּוֹת חוֹפְשִׁית מִכָּל אֲזִיקִים וּמוֹסְרוֹת, מְשׁוֹחֲרֶת מֵהַדְּרָכָה וּמִמִּצְוֹת שֶׁהוּטְלוּ מִמֶּעַל. דְּתִיּוֹת אִשִּׁית, דְּתִיּוֹת שֶׁל הַמִּיִּית לֵב וְשֶׁל גִּעְגּוּעִים לִקְרִבַת אֱלֹהִים. אוֹלָם מִתּוֹךְ עֵינִן רְצִינִי בְּמִזְמוֹרֵי תֵהִלִּים תִּתְּבַרֵּר כָּל הַשְּׁטָחִיּוֹת שֶׁבְּהִעֲרָכָה זו... וְאִמָּנָם נִכּוֹן הוּא שֶׁבְּתוֹרָה קוֹרָא קוֹל ה' אֶל הָאָדָם וּמְגִיד לְאָדָם מֵה טוֹב, וּמִתּוֹךְ סִפְרֵי תֵהִלִּים לְרֹב בּוֹקֵעַ קוֹלוֹ שֶׁל הָאָדָם אֶל אֱלֹהִיו, אֲבָל בּוֹה, וְאֵךְ וּרְק בּוֹה, כָּל הַהִפְרָשׁ שֶׁבֵּין הַתּוֹרָה לְסִפְרֵי תֵהִלִּים. הַנִּיגוּד בֵּין שְׁנֵי הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה הוּא הַנִּיגוּד שֶׁבֵּין שְׂאֵלָה לְתַשׁוּבָה, בֵּין קְרִיאַת ה' אֶל בַּחֲרִיו וּבֵין עֲנִיַת הַנִּי שֶׁל קְרִיאָיו. וְכֵאלִילוּ בְּכוּוֹנָה, כְּדִי לְהוֹצִיא מִלְּבָב שֶׁל הַרוּצִים לְהַקִּים מַחֲצִיפָה בֵּין תּוֹרָה לְתֵהִלִּים וְכֵדִי לְהַכְחִישׁ דְּעוּתֵיהֶם, הוֹעֲמֵד מִזְמוֹר א' בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר. אוֹתוֹ מִזְמוֹר שְׁבוּ יְדוּבֵר בְּאִשְׁרוֹ שֶׁל הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ לְדֶרֶךְ חַיִּיו אֶת דְּרָכָה שֶׁל הַתּוֹרָה

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

[ב] בין 'אשרי האיש' ל'למה רגשו גוים': חדא פרשתא?

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב: (ב) כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: (ג) והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח: (ד) לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תדפנו רוח: (ה) על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים: (ו) כי יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד:	(א) למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק? (ב) יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו: (ג) "ונתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבתימו!" (ד) יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו. (ה) אז ידבר אלימו באפו ויחרונו ויבטלמו: (ו) "ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי" (ז) אספרה אל חק, ה' אמר אלי "בני אתה אני היום ולדתיך." (ח) שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואתה תאמץ אפסי ארץ. (ט) תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצים" (י) ועתה מלכים השפילו הוסרו שפטי ארץ. (יא) עבדו את ה' ביראה וגילו בריצה. (יב) נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אשרי כל חוסי בו.
---	---

2. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד ב

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג, שנאמר: מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, וכתוב בתורה: ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי; ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב: למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק, ואילו מה רבו צרי לא כתיב.

3. רש"י תהלים פרק ב

(א) למה רגשו גוים - רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח ולפי משמעו יהיה נכון לפותרו על דוד עצמו כעין שנאמר וישמעו פלשתים כי משחו ישראל את דוד למלך עליהם ויקבצו פלשתים את מחניהם ונפלו בידו ועליהם אמר למה רגשו גוים ונתקבצו כולם:

4. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: מאה ושלוש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפתן של רשעים, שנאמר: יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. הני מאה ושלוש, מאה וארבע הויין! אלא שמע מינה: אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא. דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי; פתח באשרי - דכתיב, אשרי האיש, וסיים באשרי - דכתיב, אשרי כל חוסי בו.

5. יוסטינוס מרטיר, דיאלוג עם טריפון היהודי, קכב 6

איזוהי אפוא נחלתו של כריסטוס? האין היא העמים? איזוהי בריתו של האל? האין היא כריסטוס? כפי שהוא גם אומר במקום אחר: 'בני אתה, אני היום ילדתי אותך, בקש ממני ואתן לך עמים כנחלה שלך ואת קצווי הארץ כקניינד'.

6. רד"ק תהלים פרק ב

ויש מפרשים זה המזמור על גוג ומגוג, והמשיח הוא מלך המשיח, וכן פ'שו רז"ל (ברכות ז, ב). ומבואר זה המזמור על זה הדרך, אבל הקרוב הוא כי אמרו דוד על עצמו כמו שפ'רשנו. והנוצרים מפרשים אותו על ישו, והפסוק אשר הם מביאים ראיה ממנו ועושין בו סמך לטעותם הוא להם למכשול, והוא: ה' אמר אלי בני אתה. כי אם יאמרו לך הוא היה בן האל, אמור להם: כי לא יתכן לומר בן האל על בשר ודם, כי הבן הוא ממין האב. כי לא יתכן שתאמר הסוס הזה בן ראובן, אם כן מי שאמר לו ה' בני אתה, צריך שיהיה ממנו ויהיה אלהים כמוהו. ועוד שאמר: אני היום ילדתיך, והילוד הוא ממין היולד. ואמור להם כי לא יתכן באלהות אב ובן, כי האלהות לא תפרד כי אינה גוף שיפרד, אלא האל אחד הוא בכל צד אחדות, לא ירבה ולא ימעט ולא יחלק. ועוד אמור להם: האב קודם לבן בזמן ומכח האב יצא הבן... מה שתשיב להם בזה המזמור, ואתה תוסיף מדעתך כפי אלה הדברים. ואם ישאלו ממך פרושו תפרשנו על אחד משני הפנים אתה תבחר: או על דוד או על מלך המשיח, כמו שפרשתי לך: